

Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Halid Ziya'nın Bir Acı Hikâye Eseri İle Selim İleri'nin Kırık Deniz Kabukları Romanının Karşılaştırılması

DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHMUT BABACAN* - SEVAL YUMUŞ**

Öz

Halit Ziya Uşaklıgil'in intihar ederek ölen oğlu Halil Vedad'a dair anılarını anlattığı *Bir Acı Hikâye* (1942) ile Selim İleri'nin *Kırık Deniz Kabukları* (1994) adlı romanı arasında metinlerarasılık ilişkisi olduğu düşünülmüş ve bu iki eser bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Uşaklıgil *Bir Acı Hikâye* adlı eserinde intihar ederek ölen oğlu Halil Vedad'ın hayatını bebeklik döneminden başlayarak anlatır. Yazarın bu eseri yazmaktaki amacı oğlunun ölümü dolayısıyla duyduğu acıyı bir nebze olsun dindirmektir. Eserde Halil Vedad'ın eğitimi, kişiliği, çalışma hayatı, onu intihara götüren sebepler, intiharı, sonrasında baba Uşaklıgil'in hissettikleri üzerinde durulur. Selim İleri, *Kırık Deniz Kabukları* romanında birden fazla romanla metinlerarasılık ilişkisi kurar. Bunu, romanın henüz ilk sayfalarından itibaren anlamak mümkündür. Metinlerarasılık ilişkisi açısından bakıldığında iki eser arasında gönderge ve alıntı düzeyindeki ilişkinin oldukça yoğun olduğu görülür.

Selim İleri'de Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu*, *Kırık Hayatlar* gibi eserlerine göndermeler olduğu gibi, Halid Ziya'nın hayat hikâyesine de göndermeler vardır. Selim İleri eserinde Halit Ziya'nın *Bir Acı Hikâye* isimli eserine gönderme yapmakla kalmamış; *Kırık Deniz Kabukları*'nı çerçeve eser olarak düşünmüş, hatta temellendirmiştir. Selim İleri eserinde ayrıca Halil Vedad'ın hayat hikâyesini yer yer kurgulayarak onu zihninde bir roman kahramanı haline dönüştürmeye çalışmış, bunu yaparken de metinlerarasılık ilişkilerinden bilinçli olarak yararlanmış. Selim İleri, *Kırık Deniz Kabukları*'nı yazarken âdeta *Bir Acı Hikâye*'yi romanlaştırılarak yeniden yazılmıştır. Romanın ilk bölümlerinde Halil Vedad'ın hayat hikâyesinden doğrudan bahsedilmez. İlk bölümlerde Halil Vedad, metinlerarasılık ilişkisi kurulan roman kahramanlarından biri gibidir. Selim İleri; olayların akışında okuyucunun dikkatini kelime veya kelime grubu düzeyindeki alıntılarla Halit Ziya Uşaklıgil'in bakış açısına, kelime gurubu ve cümle düzeyindeki alıntılarla Halit Ziya Uşaklıgil'in veya Halil Vedad'ın duygu veya düşünce dünyasına, cümle boyutunda yapılan alıntılarda ise cümlelerin/cümlelerin ait olduğu kişinin kendisine çekmeye çalışmıştır.

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Bir Acı Hikâye* adlı eseri ile Selim İleri'nin *Kırık Deniz Kabukları* araştırmamızın temel eserleridir. Bu iki eser arasında "alıntı" ve "gönderge" boyutundaki ilişkiler tespit edilmeye çalışıldığı için nitel araştırma desenlerinden doküman analizi modeli kullanılmıştır.

* Dr. Öğretim Üyesi, Marmara Üniversitesi, mahmut.babacan@marmara.edu.tr ORCID: 0000-0001-5666-5077

** Marmara Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Doktora Programı Öğrencisi, sevalyumus@hotmail.com

Anahtar sözcükler: Metinlerarasılık, Halit Ziya Uşaklıgil, Selim İleri, *Bir Acı Hikâye*, *Kırık Deniz Kabukları*.

AN EVALUATION OF HALİT ZİYA'S *BİR ACI HİKÂYE* AND SELİM İLERİ'S *KIRIK DENİZ KABUKLARI* FROM THE PERSPECTIVE OF INTERTEXTUALITY

Abstract

This research forms the hypothesis that there is an intertextual relationship between the following works: *Bir Acı Hikâye* (1942) written by Halit Ziya Uşaklıgil, which is a recounting of his memories with his son Halil Vedad, who committed suicide, and the novel entitled *Kırık Deniz Kabukları* (1994).

In his work titled *A Bitter Story*, Uşaklıgil tells the life of his son Halil Vedad, who died by suicide, starting from his infancy. The author's purpose in writing this work is to relieve the pain he feels due to the death of his son. The work focuses on Halil Vedad's education, personality, working life, the reasons that led him to suicide, and the feelings of father Uşaklıgil after his suicide. It was thought that there was an intertextual relationship between Halit Ziya Uşaklıgil's *Bir Acı Hikâye*, in which he tells his memories of his son Halil Vedad, who died by suicide, and Selim İleri's novel *Kırık Deniz Kabukları*, and these two works were evaluated in the context of intertextuality relationship.

In Selim İleri, there are references to Halit Ziya's works such as *Aşk-ı Memnu* and *Kırık Hayatlar*, as well as to Halit Ziya's life story. In his work, Selim İleri not only refers to Halit Ziya's work called *Bir Acı Hikâye* but also thinks of *Kırık Deniz Kabukları* as a framework work and even based it on it. In his work, Selim İleri also fictionalized Halil Vedad's life story and tried to transform him into a novel hero in his mind, and while doing this, he consciously benefited from intertextuality relations.

While Selim İleri was writing *Kırık Deniz Kabukları*, it was as if *Bir Acı Hikâye* was rewritten as a novel. In the first chapters of the novel, Halil Vedad's life story is not directly mentioned. In the first chapters, Halil Vedad is like one of the heroes of the novel with whom intertextuality is established. Selim İleri tried to draw the reader's attention to Halit Ziya Uşaklıgil's point of view with quotations at word or phrase level, to Halit Ziya Uşaklıgil's or Halil Vedad's world of emotions or thoughts with quotations at word group and sentence level, and to the person to whom the sentence(s) belonged in the quotations made in that sentence dimension.

Halit Ziya Uşaklıgil's *A Bitter Story* and Selim İleri's *Broken Sea Shells* are the main works of our research. Since the relationships between these two works in the "quote" and "reference" dimensions were tried to be determined, the document analysis model, one of the qualitative research designs, was used.

Keywords: Intertextuality, Halit Ziya Uşaklıgil, Selim İleri, *Bir Acı Hikâye*, *Kırık Deniz Kabukları*.

1. GİRİŞ

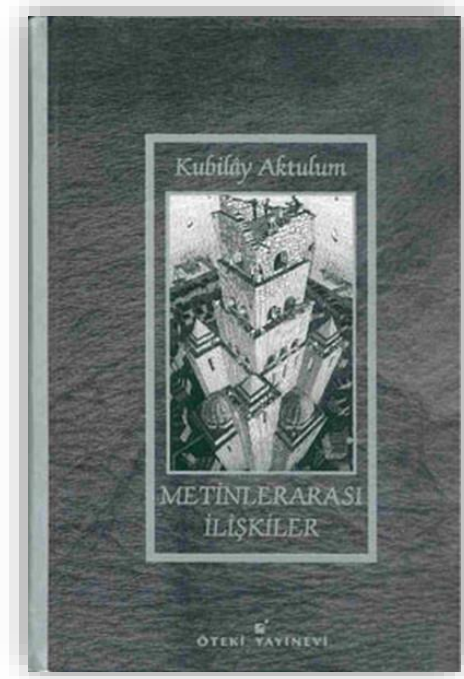
Julia Kristeva bir metin ile başka metinler arasındaki her tür ilişkiyi metinlerarası olarak adlandırır ve metinlerarasını pek çok eleştirmen gibi (Barthes, Riffaterre, Genette, Jenny, Angenot, Ricardou) yazınsallığın bir ölçütü olarak görür. Ancak metinlerarası kavramının yaratıcısı ve kuramcısının Kristeva olduğu çoğunlukla kabul edilse de, aslında kavram özünü Rus eleştirmen Mihail Baktin'den alır. Söylemi devingen bir ortam olarak gören Baktin, yazınsal metnin içinde söylemsel bir çeşitlilik bulunduğu, eserin başka yapıtlarla olduğu kadar, tarihsel ve toplumsal olgularla da sürekli alışveriş içerisinde olduğu ilkesini belirtir. (Aktaran: Aktulum 1999, s. 25-26) Aktulum'a göre metinlerarası, kabaca iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş olarak anlaşılmalıdır. Kavram genel anlamıyla bir 'yeniden yazma' olarak algınabilir. Bir yazar, başka bir yazarın metninden parçaları kendi metnin bağlamında kaynaştırarak yeniden yazar. Her yazar söylemini oluştururken açık ya da kapalı bir biçimde önceki metinlerden, edebiyat geleneğinden izler taşır. Bu yaklaşıma göre bir yazar, eserini oluştururken bilinçli veya bilinçdışı olarak başka eserlerle mutlaka ilişki kurar. (Aktulum 1999, s. 17-18)

Metinlerarasılık ilişkileri "ortakbirliktelik" ve "türev" ilişkileri olmak üzere iki ana başlıkta incelenir. Ortakbirliktelik ilişkileri "alıntı ve gönderge, açık/gizli alıntı, anıştırma"; türev ilişkileri ise "yansılama, alaycı dönüştürüm, öykünme" alt başlıklarına ayrılır.

Metinlerarasılık ilişkilerinden alıntı; "Riffaterre'in deyişiyle, bir "iz" bırakma"dır. Yani yazar, bir eserden kelime, tamlama veya cümle boyutunda alıntı yaparak bunları kendi metnine dâhil eder. Bu sayede alıntılanan metin yeni bir bağlamda yeniden anlamlandırılır. Alıntılar genellikle tırnak içinde veya italik olarak gösterilir. "Gönderge ise, yapıtın başlığını ya da yazarın adını anmakla yetinir." Bu sayede okuyucu okuduğu eserden yola çıkarak yazara ilham veren, diğer eserlere yönelebilir. (Aktulum 1999, s. 101)

Ayrıca, metinlerarasılıkta, karşılaştırmalı edebiyat eleştirisinde olduğu gibi farklı yazarlara ait eserleri, içerik bakımından benzeştikleri için karşılaştırarak, aralarındaki benzerliklere ve ayrımlara dayanarak yorumlamak değil, eski, önceki bir eserden gelen bir unsurun uğradığı "bağlam değiştirme" sonucunda yeni metinde aldığı -yazarca verilen anlamı araştırıp bulmak söz konusudur (Aktulum 1999, s. 258).

Yeni Romancıların olduğu kadar modern ve klasik yazarların eserlerinde de sıklıkla kullanılan ve çoğu zaman yine bir alıntı özelliğine sahip olduğu için metinlerarası ile ilişkilendirebilecek olan "anlatı içinde anlatı", "öykü içinde öykü", ya da "içanlatı", "içöykü" yöntemlerini sayabiliriz. Selim İleri incelenen bu eserde anı türündeki bir eser olan *Bir Acı*

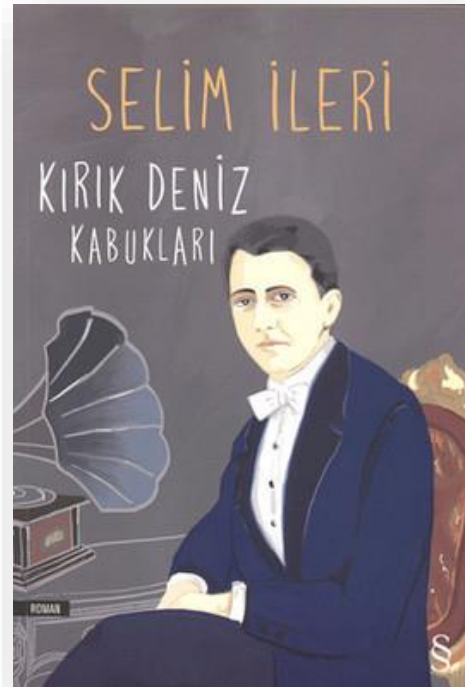
Hikâye'den alıntılar yaparak koşutluklar oluşturur. Aktulum'a göre, "sonuçta yeni bir metne sokulan bir başka metin yeni metnin aynadaki bir yansıması" olur. (Aktulum 1999, s. 159)

Bu çalışmaya başlamadan önce bir okur olarak Selim İleri'nin *Kırık Deniz Kabukları* isimli eserinde Halit Ziya Uşaklıgil'in *Bir Acı Hikâye* eserinden etkilenilerek, yarım ya da kapalı olarak gelen ayrışık unsurları algılayıp yorumlamamız metinlerarası göndergenin anlamını açığa çıkarmaya çalıştık.

Selim İleri'nin romanlarında metinlerarası ilişkinin, özellikle gelenekle ilişki kurmak ve geleneği yeniden üretmek bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Yeniden üretme faaliyeti, geçmişte okunmuş kitaplardan beslenişle ve onların bellekte bıraktığı izlerin sonucunda farklı dış metinlerle doğrudan ya da dolaylı ilişki kurmasıyla gerçekleşir. Yazarın romanlarında, metinlerarasılığın yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenir. Başka bir ifadeyle, romanlarda özel adlara yapılan göndermeler başta olmak üzere, belli tarihsel dönemlere, o dönemlerdeki olaylara, kişilere göndermelerin, farklı eserlere ait doğrudan ya da dolaylı alıntılarının çokluğu dikkati çeker.

Edebiyat geleneğimizi çok iyi bilen Selim İleri, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Bir Acı Hikâye*'yi temel alarak, ondan çoğu kez alıntılar yaparak zaman zaman da göndermeler yaparak *Kırık Deniz Kabukları* eserini çerçeve metin halinde oluşturur. Sadece tek bir esere dayandırmakla da yetinmez, okuma birikimlerine dayalı olarak duygusunu destekleyen diğer Türk yazarlarına da göndermeler yapar, kimi zaman da edebiyat geleneğinin içinde kalarak bir duygu evreni oluşturur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Kırık Deniz Kabukları* romanında *Bir Acı Hikâye* dışında pek çok esere ve yazara gönderme yapılmaktadır. Bazı eserler sadece adıyla esere karışır. Bunların içinde Servet-i Fünun dönemi metinleri yoğunluktadır. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu*, *Kırık Hayatlar*, *Nesli-i Ahir* gibi romanları; *Bir Acı Hikâye*, *Kırk Yıl*, *Saray ve Ötesi* gibi anıları; "Kırık Oyuncak" öyküsü, Suut Kemal Yetkin'e yazdığı bir mektubu, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud hakkındaki yazılarına yer verilir. Mehmet Rauf'un *Eylül*, *Böğürtlen*, *Genç Kız Kalbi*, *Karanfil ve Yasemin*, *Son Yıldız*, *Zambak*, *Gözlerin Aşkı*, *Kadın İsterse*, *Aşk Kadını*, *Eski Aşk Geceleri*, *Böğürtlen*, *Genç Kız Kalbi*, *Son Yıldız* gibi hikâye ve romanları sadece adları dolayısıyla yazara çağrıştırdığı şeylerle verilir. Tevfik Fikret'in "Krizantem" şiiri ile *Aşk-ı Memnu* hakkındaki değerlendirmelerini ortaya koyduğu yazısına yer verilir. Cenab Şahabeddin'in "Yakazat-ı Leyliyye" bahsi geçen şiirlerdendir. (Koç 2003, s. 43-44)

Eserde Fuzulî'nin "Gitti Mecnun hane-i dehri bana ısmarladı / Bir harap evdir kalır divaneden divaneye" beytine gönderme yapılmaktadır. Yahya Kemal Beyatlı'nın "Rindlerin Ölümü" şiirine gizli gönderme yapılır. Ahmet Haşim'in Yakup Kadri'nin *Nur Baba* romanı hakkındaki düşünceleri değerlendirilir ayrıca "Merdiven" şiirine gönderme yapılır. Bunlardan başka Halide Edip Adıvar'ın *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, *Ateşten Gömlek*, *Handan*; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba*, *Kiralık*

Konak, Ankara; Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığışu*; Falih Rıfkı Atay'ın *Çankaya* isimli eserine göndermeler vardır. Ayrıca Abdülhak Şinasi Hisar'ın Halit Ziya'nın 50. Yıl Jübilesi hakkındaki yazısının bahsi geçer.

Selim İleri kendi eseri olan *Aşk-ı Memnu ya da Uzun Bir Kışın Siyah Günleri* eserine gönderme yaptığı gibi yabancı yazar olarak Pierre Loti'nin *Madam Crisantem*, Marcell Proust'un *Swannlar'ın Senti*, Henrik İbsen'in *Nora-Bir Bebek Evi* eserlerine de göndermeler yapmıştır. (Koç 2003, s. 45-46)

Halit Ziya Uşaklıgil *Bir Acı Hikâye* adlı eserinde intihar ederek ölen oğlu Halil Vedad'ın hayatını bebeklik döneminden başlayarak anlatır. Yazarın bu eseri yazmaktaki amacı oğlunun ölümü dolayısıyla duyduğu acıyı bir nebze olsun dindirmektir. Uşaklıgil, *Bir Acı Hikâye*'yi yazarken sanat kaygısından uzak olduğunu daha kitabın başındaki yeğeni Ali Ekrem Uşaklıgil'e yazdığı açıklamada "[...] edebiyatta bir yer tutabilme savında olacak bir eser değildir." (Uşaklıgil 1991, s.7) diyerek belirtir. Eserde Halil Vedad'ın eğitimi, kişiliği, çalışma hayatı, onu intihara götüren sebepler, intiharı, sonrasında Halit Ziya Uşaklıgil'in hissettikleri üzerinde durulur.

Selim İleri, *Kırık Deniz Kabukları* anlatısında *Bir Acı Hikâye* dışında, birçok romanla ilişki kurar. Bunu İleri, romanın henüz ilk sayfalarındaki şu satırlarda şöyle açıklar:

"Bazan kopuk kopuk sahneler, dekoru, kişileri, sözleriyle ışık çakımında belirir, sonra yiterdi. Sonra tekrar belirirdi. Bu sahnelerin hangi romandan çıkıp geldiğini, hangi kitapta, hangi sayfada geçtiğini, belleğime ne zaman işlendiklerini kestiremiyordum. Bu sahnelerin gerçekten yazılıp yazılmadığını, yazılmamışsa sahneleri nasıl olup da uydurduğumu bilemezdim." (İleri 2009, s. 3)

Bu çalışmamızda asıl amacımız, Selim İleri'nin *Kırık Deniz Kabukları*'nda metinlerarası izleri saptamak ve yeni eserdeki anlamları çıkarmak olacaktır. Kuşkusuz ki metinlerarası okuma sırasında, okurun bir metinde başka metinlere ait olan izleri bulup çıkarması yetmez, onları yorumlaması, anlamlarını açığa çıkarması gerekir. (Aktulum 1999, s. 190)

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın İnceleme Nesneleri

Selim İleri'nin yukarıda alıntılanan sözlerinden hareketle *Kırık Deniz Kabukları* romanı incelenmiş ve bu romanla *Bir Acı Hikâye* ile arasında metinlerarası ilişki kurulmaya çalışılmıştır. İnceleme sonucunda iki eser arasında alıntı ve gönderge boyutunda metinlerarasılık ilişkisi olduğu düşünülmüştür.

Bu çalışmada Selim İleri'nin *Kırık Deniz Kabukları* isimli eseri adeta bir "anlamdan anlamlamaya", Aktulum'un ifadesiyle "mimetik okumadan göstergebilimsel okumaya geçiş" eseri olarak düşünülmüştür. Bu bağlamda *Kırık Deniz Kabukları* eseri, Selim İleri'nin *Bir Acı Hikâye*'yi anlamlandırma sürecinin bir aşaması, bir "interpretant", "yorumlayan gösterge"sidir. *Kırık Deniz Kabukları*, adeta Halit Ziya Uşaklıgil'in *Bir Acı Hikâye*'nin yüzeyindeki göstergelerin yorumunu yönlendiren ve bütün bu göstergelerin dolaylı olarak düşündürdüğü veya çağrıştırdığı şeyi belirten bir eserdir. (Aktulum 1999, s. 66)

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Metinlerarasını bir yazı etkisi olarak gören Kristeva'nın ve Barthes'ın tersine, Riffaatterre onu bir okuma etkisi olarak görür. Metinlerarasını bütünüyle bir alılmama estetiği çerçevesinde tanımlar. Bir metnin ötekilerle ilişkilendirilerek okunması gerektiğini savunan ve belli bir ulamlaştırma çabasına girişen Jenny'nin ardından Genette metinlerarasını ana-metinsellik ilişkilerinden birisi olarak görüp, kavramın alanını olabildiğince sınırlar. Riffaterre'in terine her tür yorumsal girişimi bir kenara iter, Kristeva ve Baktin'in yaklaşımlarına benzer bir tutumla, yazının derinliğindeki bir metni açığa çıkarıp, ana-metin ile alt-metin (gönderge-metin) arasındaki ilişkileri, ilişkilerin doğasını pragmatik bir bakış açısıyla çözümler. (Aktulum 1999, s. 91)

Biz de bu çalışmamızda Halit Ziya Uşaklıgil'in *Bir Acı Hikâye* adlı eserini "ana-metin", Selim İleri'nin *Kırık Deniz Kabukları* isimli eserini de "alt-metin" (gönderge-metin) olarak gördük ve kullandık. Bu iki eser arasında "alıntı" ve "gönderge" boyutundaki ilişkileri tespit etmeye çalıştık. Bunun için de nitel araştırma desenlerinden doküman analizi modeli kullandık. Bilindiği gibi doküman incelemesi, "araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini" kapsar. (Aypay - Cemaloğlu 2009, s.239)

Bu çalışmada esas amacımız *Bir Acı Hikâye*'den yapılan alıntıların, anıştırmaların ve göndermelerin *Kırık Deniz Kabukları*'ndaki değişik anlamlarını saptamak olmuştur. Ayrıca *Kırık Deniz Kabukları* metinlerarasılık bakımından incelenirken, *Bir Acı Hikâye*'den yapılan alıntılardan "alıntı" boyutunda incelenecek olanlar "A"; "gönderge" boyutunda incelenecek olanlar "G" harfleri ile kodlanmıştır. Harflerin yanına konan rakamlar ise ilgili alıntıya dönmeyi kolaylaştırmak için kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Selim İleri, *Kırık Deniz Kabukları*'nı yazarken daha çok Halit Ziya Uşaklıgil'in romanları olduğu kadar özellikle *Bir Acı Hikâye* isimli anı türündeki eserinden yararlanmıştı. *Kırık Deniz Kabukları* âdeta *Bir Acı Hikâye*'nin romanlaştırılarak yeniden yazılmasıdır. Romanın ilk bölümlerinde Halil Vedad'ın hikâyesinden doğrudan bahsedilmez. İlk bölümlerde Halil Vedad, metinlerarasılık ilişkisi kurulan romanların kahramanlarından biri gibi bir yer tutar:

"O şimdi, galiba ortasından tramvay yolu geçen bir gaziinoya giriyormuş. Yıllar, 1930'un yıllarıymış. Arnavutköyü Vapur İskelesi Gazinosu'nda köyün bütün insanları, kadınlar erkekler, çocuklar büyükler ilkyaz sonunun ilk sıcak gününden son yazın son sıcak gününe değin iskele gazinosunda açıktaki oturlarmış. Artık orta yaş eşliğindeki Behlül'se -Halil Vedad'a benzetebilmek için onun yaşını biraz küçültüyordum- yaz kış kapalı kısımda oturmayı seviyormuş." (İleri 2009, s. 35)

Alıntıdan anlaşıldığı üzere gerçek hayattaki kişiler roman kahramanlarından ayrı düşünülmeyle bu romanın bir kahramanı haline getirilmiştir. Halil Vedad da bu kahramanlar arasında romanda en fazla yer tutan kişidir. *Bir Acı Hikâye*'de acılarla dolu hayat hikâyesi anlatılan Halil Vedad'ı, Selim İleri mutlu biri olarak görmek ister:

"Behlül'ü bütün davranışları, duygulanımları -bana öyle gelirdi ki- artık Halil Vedad'a yaklaştırıyor; Behlül de, büyük acılardan geçmiş Halil Vedad'ın alın yazısını romancıların artık yazmadığı bir hayatta okuyordu. Böylece Halil Vedad, kendi hayatını yaşadıkdan sonra, babasının eski bir romanındaki Behlül'le özdeşleşiyor, Behlül'ün yeni hayatını... romandan sonraki hayatını sürdürüyor, kimbilir belki de bu kez hem Behlül hem de Halil Vedad mutluluğa erişiyorlardı." (İleri 2009, s. 36)

Selim İleri, farklı yazarlar ve eserlerden hareketle ilk bölümleri yazdıktan sonra "*Nota Defterleri*" adını verdiği bölümde piyano öğretmeni Mediha Hanım'ın nota defterlerine, okuduğu romanlarla ilgili görüşlerini kaydetmesinden söz eder:

"O, '... zira bu kitap gençliğimizin bir kılavuzuydu,' diyerek, Halil Vedad'ın Eylül'ü mutlaka okuduğunu, Eylül için kendisinininkine benzer duygular beslediğini düşünüyor; Halil Vedad'la fizikötesi bir bağ kurduğuna inanıyordu. Görüşlerini, bu düşüncelerini La Traviata'nın sararık notalarına, sayfaların üst köşelerine çiziktirmişti. Piyano öğretmenim Mediha Hanım'ın ölümünden sonra dağılıp kaybolan nota defterlerini unutmam. Birçok notaya Mediha Hanımefendi meğerse duygularını, sanrılarını çiziktirmiş. Birçok şarkının, ezginin sözleri ve notaları arasına çiziktirilmiş, kopuk kopuk cümlelerle bezenmiş sözlerinde Mediha Hanım Halil Vedad'ı da anmıştı. Bunlar bende hâlâ yaşıyor." (İleri 2009, s. 68; Uşaklıgil 1991, s. 12)

Halil Vedad'ı, piyano öğretmeni Mediha Hanım aracılığıyla tanıyan ve onun değerlendirmelerine roman boyunca ara ara yer veren İleri, Halil Vedad'ın hikâyesini "*Çocukluk*" isimli bölümde detaylı olarak anlatmaya başlar:

"Halil Vedad'ı doğduğu evde, cebinlikli bir yatakta, annesi onu kucağına alırken ya da babası ona gülümserken gözümde canlandırmaya çok çalıştım. Mavi cebinliğine pembe kuşlar işlenmişti: o bunlara sonradan cennetkuşu adını veriyordu." (G.1) (İleri 2009, s. 71)

Anlatılanların tamamı *Bir Acı Hikâye*'de Halil Vedad'la ilgili anlatılanlara birebir uymamaktadır. Bu sayede İleri, Halil Vedad'ı, kendi romanın kahramanı haline getirmeye çalışır.

İleri, bazı cümlelerde *Bir Acı Hikâye*'deki ifadelerle sadık kalır:

"Halil Vedad, Nişantaşı'ndaki evde doğmuş. Osmanbey bahçesine bakan, geniş ve boş caddedeki ev sefertası gibi dört katlı, bayındır, dört bir yanında bol merdivenliymiş. Aile bazı büyük kederlerden sonra Vedad'a kavuşuyor, doğan çocuğun hayatla bağı yeniden düğümlendiğine inanılıyordu. Halil Vedad aileye şenlik getirmiş." (G.2) (İleri 2009, s. 72)

Bu alıntıda Nişantaşı'ndaki ev, evin tasviri ve Halil Vedad'ın doğumunun aile üzerindeki etkisi *Bir Acı Hikâye*'yle tamamen örtüşmektedir. Sonrasında Halil Vedad, Halit Ziya Uşaklıgil'in roman kahramanlarıyla bir arada düşünülerek gerçek hikâye ile kurgu iç içe geçirilir:

"Sonra aile Ada'ya geçiyordu. Böylece Nihal'in, bir: Bihter'in ölümünden önce Beşir'le, iki: Bihter'in intiharından sonra babasıyla gittiği Büyükkada'ya Halil Vedad ilk kez gitmiş oluyordu. Adnan Bey ile Nihal'in Boğaziçi'ndeki yalısı temelli bırakışları gibi, onlar da Nişantaşı'ndaki evi hepten mi bırakıyorlardı, yanıtını Halid Ziya'nın anılarında bulamazdım." (G.3) (İleri 2009, s. 74; Uşaklıgil 1991, s. 14)

Halil Vedad'ın sağlık sorunları nedeniyle adaya geçilmesi Halit Ziya Uşaklıgil tarafından belirtilmiş olsa da İleri, Halil Vedad'ı Halit Ziya Uşaklıgil'in roman kahramanlarıyla birlikte düşünmeyi tercih eder. Bu, böylece pek çok kez tekrarlanır:

“Romancının varlıklı evlerin alafranga salonlarını süsleyen tunç heykellere benzettiği Beşir ile Halil Vedad... biri zenci halayık, ötekisi özgür ve beyaz iki çocuk arasında bence gizemli bir benzerlik söz konusuydu. Zaten yazıdan hayata, Halil Vedad macerasının etrafında, daima bir tekrerrür havası eserd. Beşir’in yalnızlığı ve özlemleri, sanki Halil Vedad’ın da yalnızlıkları, özlemleriydi. Meselâ Beşir, Nihal’le yan yana, omuzları birbirine değerek duran Behlûl’ü gözlüyor, onların az gerisinde tek başına kalıyor; bu henüz yeni yeni beliren aşkı sanırım kısıyor, Nihal’den ayrılacağını sezinledikçe Afrika’nın kızgın çöllerine, kızgın güneşine özlemi daha artıyordu. Muhakkak ki Halil Vedad da çocukluğundan başlayarak özlemler... bitmez tükenmez özlemler ve ayrılık korkuları tanıyacaktı.” (G.4) (İleri 2009, s. 74-75)

İleri, Uşaklıgil’in anlattıklarından çok da sapmadan Halil Vedad’ın gerçek hikâyesine döner ve yazarı üstü kapalı biçimde eleştirir: “Şimdi Büyükada’da anne babası, koca kafalı, ince boyunlu, sapsarı benizli Halil Vedad’ın, tıpkı Sadun ve Güzin gibi hastalanıp öleceğinden korkuyorlar; küçük çocuklara ölümler yazmış romancı, küçük çocuğunun ölmemesi için bir kez daha dua ediyordu.” (G.5) (İleri 2009, s. 75; Uşaklıgil 1991, s. 15)

Gerçekle hayali iç içe geçiren Selim İleri, Uşaklıgil’in eserlerindeki roman kahramanlarına karşı tutumunu acımasız bulmakta, bu yüzden oğlu Halil Vedad’ın durumundan dolayı çektiği acıyı normal karşılamaktadır.

Selim İleri, Halil Vedad’ın müzik zevkinin gelişmesine katkısı bulunan bir kişi olan İsmet Rauf Bey’den, Mediha Hanım’ın anlattıklarından yola çıkarak bahseder:

“Ada’da çocuğun en iyi arkadaşı Mabeyin Mütercimi İsmet Rauf Bey’di. Halil Vedad sık sık bitişik komşunun evine gidiyor, orada, piyano, gitar, mandolin, ama en çok da gramofonla yalnız kalıyor. Müzik tutkunu yaşlı adam ile küçük çocuğun arasında başkalarının, büyüklerin pek anlayamadığı, dahası, azıcık gülünç bulduğu bir dostluk kurulmuş. Vedad bir köşede uslu uslu oturmuş. İsmet Rauf ya çalgılardan birini çalması ya da gramofonu işletmiş. Piyano öğretmenim, ‘Vedad müziği işte böyle tanımış,’ diyordu, İsmet Rauf un... ihtiyar mabeyin müterciminin yalnızlık dünyasından.” (İleri 2009, s. 77)

Daha sonra kurgu ile Halil Vedad, roman kahramanları arasına dâhil edilir:

“İsmet Rauf un Vedad’a daima içli besteler çaldığını, dinlettiğini düşünürdüm. Vedad dinlediği müziğe kendi hayallerini katıyordu. Eylûl’ün kahramanları bir kuşak sonra işte Halil Vedad’la gerçek hayatta karşımıza çıkıyorlar, Nihal’in piyanoda çaldığı besteler büyük orkestraların yorumlarıyla Halil Vedad’a yansıyor, bazan da ihtiyar mabeyin mütercimi mandolinle çok mahzun bir şarkıyı küçük çocuğa öğretiyordu.” (İleri 2009, s. 77-78)

İleri, Halil Vedad’ın Avrupa’ya seyahatine değinir. Bu seyahat *Bir Acı Hikâye*’de detaylı biçimde anlatılırken *Kırık Deniz Kabukları*’nda özetlenir. Ancak İleri, sadece Halil Vedad’ın değil bütün bir Uşaklıgil ailesinin hikâyesini romanlara benzetir:

“[...] Ben de bütün ailenin macerasında bir roman çağrışımı sezerdim: Uşak’ta helvacılıktan şöhret bulmuş Helvacızadeler, İzmir’de bir yandan helvacılıkla uğraşıp, bir yandan da yanılmıyorsam halı ticaretine başlamış, halk arasında Uşaklılar... Uşaklıgil diye anılmışlar; nihayet aralarından bir edebiyat adamı yetişmiş, zaten aile yükselişlerle neredeyse kimlik değiştirmişti...” (İleri 2009, s. 85-86)

Selim İleri, bu Avrupa seyahatini anlatırken Uşaklıgil’in betimlemelerini anıştıran bir söylem kullanmasa da Halil Vedad’ın her zamanki ağırbaşlı halinden çıkıp sevinçle dolduğu zamanlara romanında yer verir:

"[...] Her zaman 'vakurane edasını' koruyan Halil Vedad birdenbire sevinçlerle dolup taşıyordu. Halil Vedad'ın tiyatrolardaki neşeli, canlı kalabalığı göremeyip böyle birtakım hareket eden cihazlarda kalabalığın canlılığını aramış olmasına için için üzülürdüm. Halid Ziya Bey oğlunu ilk kez 'çılğın bir heyecan içinde' görüyordu." (G.6) (İleri 2009, s. 88; Uşaklıgil 1991, s. 38)

Uşaklıgil, oğlunun mutluluğunu hüznle karışık anlatırken Selim İleri, Uşaklıgil'in bir baba olarak kaleminden dökülen satırları aynen alıntılar:

"Onun yıllar sonra bu anıları yazıya geçirirken eklediği bir söz daha vardı ki, Vedad'ın macerasını sonuna kadar bilenler için göz yaşartıcıydı. Halid Ziya Bey, 'Seni gene şu dakikada o halinde, sonra ne kadar değişen türlü türlü hallerinle, ümitlerden füturlara, emellerden yeislere geçen çeşit çeşit hallerinle görüyorum!' diyordu." (A.2) (İleri 2009, s. 88; Uşaklıgil 1991, s. 39)

Selim İleri, Halil Vedad'ın hayatında önemli bir yer tutan müzik eğitiminden ve aldığı piyano derslerinden de bahseder ancak kendi deneyiminden yola çıkarak piyano hakkında görüşlerini paylaşmayı ihmal etmez: "[...] piyano derslerinin, küçük erkek çocuklarına, yetişmekte olan delikanlılara yazık ki uğur getirmediğine inanıyordum." (İleri 2009, s. 92)

Bu durumun ne çeşit bir uğursuzluk olduğunu açıklamayan İleri, Halit Ziya Uşaklıgil'in yaptığı gibi okuyucuyu Halil Vedad'ın kötü sonu hakkında önceden bilgilendirmek ister gibidir.

Halil Vedad'ın eğitim için gittiği Prusya'da bir piyano sınavından geçmesine eserinde yer veren Selim İleri, Halit Ziya Uşaklıgil'in oğlunu anlatmayı hedeflediği eserinde üzerinde durduğu detaylara yer verir:

"Baba, oğlunu Berlin'de pansiyon kalınan bir odaya yerleştirmiş. Halid Ziya Bey, onca yıl sonra, bu odayı hatırlamaya, ayrıntılarıyla tasvir etmeye uğraşıyordu. Kimbilir orada belki de hâlâ Halil Vedad'ı aramaktaydı. Oda sıcak, sevimli, cana yakın bir odaymış. Sonra romancı düşüne düşüne, kimbilir daha başka neler hatırlayarak, daha neler hissederek, odanın bir köşesinde tavana kadar yükselen, büyük, eski çini sobayı söylüyordu. Bize oğlunu söylemek için yazdığı kitabında Halid Ziya Bey, Berlin'deki odayı, tertemiz kanepesi, koltuğu, yazı masası, duvarlardaki irili ufaklı tabloları, tarihî şehir gravürleriyle anıyordu..." (G.7) (İleri 2009, s. 94; Uşaklıgil 1991, s. 51)

Halit Ziya Uşaklıgil, belki acısını hafifletmek belki de oğlunun sağlığındaki yaşam koşullarını açıklayarak bir baba olarak oğluyla ne kadar ilgilendiğini göstermek için yazmış olabileceği bu satırlar hakkında İleri, açıkça yorum yapmaz. Okuyucunun dikkatini çekerek Uşaklıgil'in bu satırları neden yazmış olabileceği konusunda okurları düşündürmek ister.

Selim İleri, savaş sırasında ailenin yurt dışında bulunmalarının ardındaki temel sebebi de düşünür:

"Sonra başka şeylere aklım takılmıştı. Bütün imparatorlukta savaş, bozgun, çökme ivme kazanmışken, Uşakîzadelerin şimdi iki kol halinde Avrupa'da oluşlarına anlam vermeye çalışırdım. Bu, geleceği ve sonu bellisiz bir ülkeden, yıkıldı yıkılacak imparatorluğun ülkesinden kaçmak... genç kuşağı uzak tutabilmek ereğiyle miydi, Halid Ziya Bey açıklamıyordu." (G.8) (İleri 2009, s. 95)

Sorguladığı durum hakkında kendisi de kesin bir kanaate varmaz. Halil Vedad'ın dans dersleri almasıyla ilgili detayları özetler. Daha sonra I. Dünya Savaşı'nın Avrupa'daki olumsuz etkilerinden söz ederek bu durumun Halil Vedad'a yansımalarını alıntılar:

"Babası, artık, bütün o piyano derslerinin, dans derslerinin gösterişinden uzaklaşarak, yazı odasında hüsrarla baş başa kaldığı macerasında, oğlunun hislerini yazıyordu: 'Onda fazla olarak bir örtülmüştük, bir melal vardı. Bütün eğlence vesileleri ondan sanki bir sisi sıyıramayarak geçip gidiyordu...' " (G.9) (İleri 2009, s. 96; Uşaklıgil 1991, s. 58)

Halit Ziya Uşaklıgil, oğlunun eğitimini aksatmadan başka bir ülkeye geçebilmenin yollarını arar ve bunları düşünürken oğluyla yaptığı konuşmaların bir kısmını *Bir Acı Hikâye'* de aktarır. Selim İleri de bu konuşmalardan alıntı yapar ve daha sonra roman havasını netleştirmek için kendi fikirlerini ekler:

“Vedad sadece akrabalarından ayrıldığı için yakınıyor, ‘Onlar gidiyorlar, biz kalıyoruz!..’ diyordu. Önceleri, acımasız bir yaklaşımla, genç çocuğun İsviçre’de korunaklı hayatı özlediğini sanmışım. Sonra sözün yalınlığı ve içliliği... onların gidişi, bizim hep kalışımız... yanıldığımı usul usul öğretti. O kadar ki, romancının kâğıda bir kez daha, ‘Onlar gidiyorlar, biz kalıyoruz!..’ sözünü yansıtırken oğlunun sesini duymakta olduğunu biliyordum. Gerçi biraz sonra saptanacağı gibi Halil Vedad korkularını, endişelerini dile getiriyordu, ama bu yalnızca dış görünümdü. İçte, çağılıda ayrılanlara, gidenlere yaslar tutmak bir alışkanlık olmayacak mıydı?” (A.3) (İleri 2009, s. 97; Uşaklıgil 1991, s. 59)

Kendisi de piyano dersleri alan Selim İleri, Halil Vedad’ın ders aldığı öğretmenlerden birinin hikâyesini *Bir Acı Hikâye'*den aldığı ilhamla kurgulamaktan geri durmaz. Hatta sadece piyano öğretmenin değil Halil Vedad’ın da hayatını kurgular:

“Mediha Hanumefendi, ‘Bütün piyano öğretmenlerinde hayattaki başarısızlıklarından saklanmak isteyen bir hal vardır...’ dediği için, Mrs.Temple’in günün birinde Halil Vedad’dan bir virtüöz yetişmesini temenni ettiğini alımlıyordum. Vedad ondan etkilenmişti. Bilgili ve kibar piyano öğretmeni Berlin’deki yarı sürgün hayatında Türk gencini, savaşlardan, yıkımlardan, insanların karanlık hırslarından çok öte bir dünyaya... müziğin, sanatın, inceliğin dünyasına hazırladığı için mutluluk duyuyor, umarsız günlerinin tek mutluluğu belki de bu oluyordu.” (İleri 2009, s. 97-98)

*Bir Acı Hikâye'*de olduğu gibi *Kırık Deniz Kabukları'*nda da Halil Vedad ve babasının Berlin’den ayrılması, İsviçre’ye geçmeleri, burada Halil Vedad’ın yerleştirildiği ev, eğitiminin temel noktaları aktarılmış; İleri, eserin aslına sadık kalarak aktardığı bilgilerle beraber kendi yorumlarını eserine dâhil etmiştir. Devamında yaz için İstanbul’a dönme imkânlarını arayan baba- oğulun seyahat rotasını paylaşan İleri, baba-oğulun yurda dönmek için bindikleri eski gemide Halil Vedad’ın piyano çalma anını önemser ve romanında bu sahneye yer verir:

“Yolculukta bana en çekici gelen bir garsonun gizli romanıydı: yolcular arasındaki Türk gencin piyanodaki başarısını başkalarıyla birlikte gemi süvarisi de işitmiş. Gemi süvarisi, Halil Vedad’ın piyano başına geçmesini istiyordu ve bir gece Halil Vedad, onun arzusunu kıramayarak piyanoya geçiyor, yemek salonundaki yolculara küçük bir resital veriyordu. O zaman günlerdir gemide beyaz ‘caketî’yle sofradakilere hizmet etmiş bir garsonun ‘Milano Scala’sında şarkılar, arıyalar söylemiş bir sanatkâr olduğunu öğreniyorduk. Harp belini bükmüştü. Sanatkâr, Vedad’dan kendisine eşlik etmesini rica ediyordu. Bu ikinci ricanın, Halid Ziya tarafından hayli ilginç bir yorumlanışı var. Romancı, düşkün tenorun ‘teganni edeceği ve belki dinleyenlerin mürüvvetinden’ yararlanabileceği görüşündeydi. Nitekim oğlu, ‘genç, hafif’ tenora refakat edince, Halid Ziya Bey’in aklından geçenler gerçekleşiyor; tenor gençlikten, aşklardan söz açan, kendi gibi hafif

Selim İleri

şarkılar söylüyor, salondakileri eğlendiriyor, sonra konser bitince, beyaz garson ceketli tenor masa masa dolaşıp para topluyordu. [...]”(G.10, A.4) (İleri 2009, s. 102; Uşaklıgil 1991, s. 99)

Halil Vedad’ın insanların içinde buldukları ekonomik koşulları anlayamadığı imasında bulunan İleri, bu durumun Halil Vedad için bir kayıp olduğu görüşündedir.

İstanbul’a döndüklerinde neler yaptıklarını detaylı anlatmayan Halit Ziya Uşaklıgil gibi Selim İleri de Halil Vedad’ın İstanbul’da yapmış olabileceğine odaklanmaz. Sadece babasıyla çocukluk yıllarıyla ilgili konuştuklarına dikkat çekip Halil Vedad’ın yeniden Avrupa’ya dönüşünden bahseder. Bu sefer Halil Vedad farklı bir Avrupa macerası yaşar. Bir kadına âşık olur. Halit Ziya Uşaklıgil’in detaylarını çok açıklamadığı bu aşk serüveni Selim İleri’nin merakını celbeder ancak o da *Bir Acı Hikâye*’de anlatılanların üstüne ekleme yapmaz:

“Halid Ziya Bey, oğlunun ‘bir gençlik buhranı’ geçirdiği kanısındaydı. Bu, o sıralar on yedi-on sekiz yaşlarındaki Vedad’ın, Bir Acı Hikâye’deki tek gönül serüveniydi: ‘Bütün bu şüpheler hayalimi kamçılıyor ve Vedad’ın kendisini takip eden bir rabıttan, ihtimal ona musallat olan bir kadından kaçmak istediğini farz ettiriyordu.’ Altını çizdiğim sözcükler bir kitapta geçen tek gönül serüvenini hırpalamakla kalmıyor, o kitaba geçmemiş, kitaplarda pek kolay dile getirilemeyecek bambaşka duygu fırtınalarını da düşündürüyordu. Bu yüzden Halid Ziya Bey’in huzursuzluğunu daha çok hissedebiliyordum. Duyguların, hele kararmış hayatlarda kalbin hikâyesinin bilinmemesi, anlatılmaması kimbilir nasıl işleyen bir yaraydı.” (G.11, A.5) (İleri 2009, s. 105; Uşaklıgil 1991, s. 101)

Halil Vedad’ın bilinen ilk ve tek aşk macerası Uşaklıgil için bir dert olur. Nihayet Halil Vedad İstanbul’a dönme kararı alır, babanın içi ferahlar. Selim İleri gelişmeleri şöyle aktarır:

“Babasının ıvecen çağrısıyla Halil Vedad’ın dönüş isteği hemen hemen çakışıyordu. Genç çocuk öğrenimini yarıda bırakarak, kim olduğunu bilemediğimiz, kendisine tutkun o kadından bütün bütüne kaçarak İstanbul’a dönecekti. Şimdi biraz utangaç, babasına, ‘Evet, büyük bir kabahat!.. Beni affediniz ve beni artık Avrupa’ya göndermeyiniz,’ diyordu. Sonra rica ediyordu: ‘Burada bir iş bularak alıkoyunuz...’ Osmanlı Bankası Genel Müdürü Steeg’e önce Halid Ziya Bey gidiyor; Vedad, romancının aracılığıyla Osmanlı Bankasında memuriyete başlıyordu, ‘bütün şahsî masrafına medar olabilecek bir maaşla...’” (G.12, A.6) (İleri 2009, s. 107-108; Uşaklıgil 1991, s. 105)

Selim İleri, bu aniden biten aşk hikâyesinin öylece kaldığını düşündüğünü açıklar. İstanbul’a dönen ve burada Osmanlı Bankası’nda işe yerleştirilen Halil Vedad, kardeşleri ve arkadaşlarıyla bir süre güzel zaman geçirir. Selim İleri bu zamanlara değinerek Halil Vedad’ın Çankaya’da verdiği ve Atatürk’ün de izlediği konserden bahseder:

“Vedad, Çankaya’da, ablası saydığı Lâtife’nin misafiri olmuştu. ‘Konser için de Lâtife kendi piyanosunu bir otomobile yükleterek pek bozuk yollardan Türk Yurdu’na kadar göndermek suretiyle büyük bir lütufta’ bulunacaktı. Müsamere başarıyla veriliyor; piyano serüveni daha dolambaçlı yollara sapıyordu. Çünkü birkaç gün sonra İstanbul’a dönen Vedad, Ankara’da gördüğü yakınlığı anlata anlata bitiremeyecek, Çankaya’da bir gece piyano çalarak bütün dikkatleri üstüne çektiğini defalarca dile getirecekti.” (G.13, A.7) (İleri 2009, s. 115-116; Uşaklıgil 1991, s. 105)

Halil Vedad’ın verdiği konserden, eğitiminden ve terbiyesinden etkilenen Mustafa Kemal Atatürk, onu hariciyede memur olmaya teşvik eder. Halil Vedad bu teklife çok sevinir. Atatürk’ün eşi ve Halil Vedad’ın akrabası olan Latife Hanım ise bu teklife sıcak bakmaz. Fikrini de Halil Vedad’la paylaşır. Selim İleri, Latife Hanım’ın Atatürk’ün teklifi üzerine sergilemiş olabileceği tavırları düşünerek onu bir roman kahramanına yaklaştırır:

“Lâtife Hanım’ı telâşlar, çırpınışlar, endişeler içinde hissederdim yine de. Çankaya’da hangi salondaydılar, eşya nasıldı, Lâtife Hanım koltukta mı, bir iskemlede mi oturuyordu? Onu öyle yerinden fırlayıp giderken, her nedense kalbi kırık hissediyordum. Romancı, Lâtife Hanım’ın Atatürk’ten söz açış şeklini özetleyip geçmişti, ama bu sözler, bu anlatım, bu sesleniş bana kalbin bir kırıklığını fısıldayıp dururdu...” (G.14) (İleri 2009, s. 118)

Halit Ziya Uşaklıgil, Latife Hanım’ın Halil Vedad’ı Ankara’dan uzak tutmak istediğini ima eder ama bunun sebeplerini eserinin hiçbir yerinde tam olarak açıklamaz. Selim İleri ise Latife Hanım’ın yaşadığı kaygı veya korkuları duyumsayıp bu konuda düşüncelerini paylaşma gereği duyar.

Selim İleri, *Bir Acı Hikâye*’ye paralel olarak Halil Vedad’ın hariciye memuru olma sürecini anlatır. Bu sırada Atatürk’ün Halit Ziya Uşaklıgil’e gönderdiği telgrafa da yer verir:

“Atatürk, Halid Ziya’nın teşekkür telgrafına ‘hemen telgrafla’ karşılık vermiş. Nice yıllar saklanmış bu telgrafın günün birinde bir kitabın sayfalarına geçeceği o zamanlar muhakkak ki düşünülmemişti. O zamanlar telgraf Türkiye Cumhuriyeti’nin en önemli kişinin imzasını taşıdığı için saklanmış olmalı:

Ankara 3595

17 ağustos 342

İstanbul’da Ayastafanos’ta Uşakîzade Halid Ziya Beyefendi’ye

Vedad Bey’in yeni dâhil olduğu hayat-ı resmiyede memlekete müfit hizmetler göstermesini temenni vesilesiyle hürmetlerimi takdim ederim.

Gazi Mustafa Kemal...” (G.15, A.8) (İleri 2009, s. 119-120; Uşaklıgil 1991, s. 116-117)

Atatürk’le Latife Hanım arasında yaşanan sorunlar üzerine Latife Hanım Ankara’dan ayrılmak zorunda kalır. Halil Vedad’ın da artık Ankara’da kalmaması gerektiğini düşünen Latife Hanım, bu düşüncesini Halil Vedad’a bildirir. Halil Vedad ne yapması gerektiğini babasına danışır. Selim İleri, bu durum üzerine Halit Ziya Uşaklıgil’in oğluna yazdığı ve Atatürk’ün eline geçen tavsiye içerikli mektubu alıntılama gereği duyar:

“Romancı, oğlunu ‘teskin’ edecek bir mektup karalayacak; ‘... Sen orada Lâtife’nin misafiri olmaktan ziyade Reiscumhurun misafirisin ve onun himayesi altındasın, o ne emrederse onu yaparsın...’ diyecekti. Mektup piyano çalınan bir gecede ulaşmış.” (G.16, A.9) (İleri 2009, s. 121-122; Uşaklıgil 1991, s. 118)

Halit Ziya Uşaklıgil, oğluna pozisyonunu hatırlatmış ve Atatürk, Halit Ziya Uşaklıgil’in oğluna tavsiyesinden memnun kalmıştır. Ancak bu mektup, Latife Hanım’da aynı etkiyi yaratmaz. Latife Hanım’ın, Halit Ziya Uşaklıgil’in mektubuna verdiği tepkiyi Selim İleri, *Bir Acı Hikâye*’den yola çıkarak aktarır:

“İzmir’e hareket ‘ettirildikten’ sonra Atatürk’le barışma umutlarını büsbütün yitiren Lâtife, amcası saydığı Halid Ziya Bey’in, oğlu Halil Vedad’a yazdığı mektuptan, bu mektubun eski eşince okunmasından büyük bir azap duymuş. Romancı şöyle değerlendiriyordu: ‘Gariptir ki o zaman Vedad’a yazdığım mektup -kimbilir nasıl tahrif edilen şekillerde ıtılasına vasıl olduğumdan- Lâtife’de tamamıyla makus bir tesir hasıl etmiş ve onda muhtelif vesilelerle tezahür eden bana ve Vedad’a karşı bir infiale bahis olmuştu. Bunu kendisiyle hiçbir zaman açıktan açığa muhakeme etmedik. Bazan hayatta öyle meseleler tehdüdüs eder ki onlara dair izahat teatisi müfit olmaktan ziyade muzır olur.’ Bu satırlarıyla Bir Acı Hikâye, bir giz kitabı olduğunu... olmak zorunda kaldığını sanki söylemekteydi...” (G.17, A.10) (İleri 2009, s. 130; Uşaklıgil 1991, s. 119)

Selim İleri, Halil Vedad ve kardeşinin Londra’da bulunmalarını, askerlik görevlerini yerine getirmelerini anlattıktan sonra Halil Vedad’ın, kardeşi Bülent’e Washington kâtipliğine atanabilmesi için yaptığı fedakârlıktan söz eder. Halil Vedad’ın askerlik görevini Ankara’da

yaptığını belirtir. Ankara'daki yaşamının detaylarından da bahseden İleri, Halil Vedad'ı köstekleyen "Vekil" in Tevfik Rüştü Aras olduğunu açık açık söyler. Halil Vedad, Ankara'da kendisiyle uğraşanların ona yaşattığı üzüntülerle dört buçuk yıl geçirdikten sonra Berlin Sefareti Başkâtipliğine atanır. Atamanın iptal edilmesi Halil Vedad'da büyük bir düş kırıklığı yaratır. Babasını Ankara'ya çağırıp durumu anlattığı anlar oldukça dramatiktir ve Selim İleri bu kısımlarda alıntılara başvurur: "*Ne var ki ansızın gelen bir çağrıyla baba hemen Ankara'ya gitmek zorunda kalıyor; otel odasında oğlunu perişan buluyordu: 'Babacığım, Berlin'e gitmiyorum, beni yine aldattılar...' '... Berlin'e gitmiyorum...'*" (A.11) (İleri 2009, s. 134; Uşaklıgil 1991, s. 127)

Selim İleri, bu hayal kırıklığının ardından Halil Vedad'ın kendini yapayalnız hissettiğini düşünür.

Selim İleri, Halil Vedad'ın Prag'a sefaret başkâtibi olarak atandığını, elçi vekili olmasıyla kendini yeniden iyi hissetmeye başladığını anlatır. Ancak Halit Ziya Uşaklıgil'in yine de tedirgin olduğuna dikkat çeker. Halil Vedad'ın Prag'a gitmesinin ardından Halit Ziya Uşaklıgil'in Latife Hanım'la uzun bir aradan sonra ilk kez bir araya gelişine yer verir. Nerede nasıl görüşeceklerini planlarken yaptıkları konuşmaları *Bir Acı Hikâye'* den aynen alıntılamanın Selim İleri, bu görüşmeden sonra Latife Hanım'dan bir daha bahsedilmediğini belirtir.

Halil Vedad'ın Prag'dan Ankara'ya getirilmesinin Halil Vedad'da oluşturduğu yıkımı Uşaklıgil kadar Selim İleri de hisseder:

"[...] O, mektubunda davalardan, yargıçlardan, suçlardan ve cezalardan söz açıyor; ne var ki suçların ve cezaların artık olmadığı bir dünyayı tahayyül ediyor, özlüyordu. O, mektubunu gönderirken, artık açık denizlerde çoktan kaybolmuş oluyordu... '... âdeta yaşayamayacağım,' diye yazmıştı. 'Babacığım,' diyordu, 'bedbaht babacığım, beni kurtarın, bana diyorsunuz ki beni yirmi sene evvelki Vedad sıfatıyla karşılayacaksınız. Bilseniz, buna ne kadar muhtacım. Mektubumu tekrar okuyorum ve görüyorum ki, davamı pek fena teşrih etmişim; fakat siz benim için bir hâkim olmadan evvel bir babasınız. Kendi kendime diyorum ki, 'İhtimal bu satırlar sadelikleri içinde halimin nasıl hailevî olduğunu daha iyi tasvir etmiş Olacak. Siz de beni terk eder misiniz? Sen de mi baba?..' demeyeyim...'" (G.18, A.12) (İleri 2009, s. 141; Uşaklıgil 1991, s. 143)

Mektup Selim İleri'yi sarsar, Halil Vedad'ı bir trajedi kişisi olarak görür. Prag'dan dönüşünde yanında getirdiği eşya arasındaki heykel konusuna Selim İleri özellikle girer:

"Hayata geri dönüşünü yaralı bir genç adamın heykeliyle belirleyen Halil Vedad, büyük bir üzüntüye kapılıyor, o çok sevdiği, kendisine benzettiği sanat eserini sandıkta aramaya koyuluyordu. Sonra onun, 'Heykel duruyor... Heykel, yaralı genç!' deyişi vardı ki, sözü işittiğimi, o zaman Yeşilköy'deki köşkte olduğumu ve Vedad'ı dinlediğimi sanırdım. Herhalde bu yanılısama yüzünden, Vedad'ın sözünü, sesini tınısını da daima hatırlayabiliyordum: 'Heykel, yaralı genç!'" (G.19, A.13) (İleri 2009, s. 142-143; Uşaklıgil 1991, s. 149-150)

Halil Vedad'ın Prag'dan döndükten sonraki halini anlatan Halit Ziya Uşaklıgil'in sözlerini özetleyerek veren Selim İleri, Halil Vedad'ın durumunu Halit Ziya Uşaklıgil'in roman kahramanlarından Ahmet Cemil'e benzetir. Halil Vedad'ın artık piyano çalmak istemediğini belirtirken söylediklerini ise alıntılar:

Halit Ziya Uşaklıgil

“Halid Ziya Bey bir defasında piyano çalmasını isteyince, Vedad bembeyaz kesilecekti. Sonra Prag’dan yazdığı mektuptaki isyanı gibi acı sözler ediyor, bireysel öyküsünü anlatıyor, hayatında müziğin ve belki de piyanonun açtığı yarayı söylüyordu: ‘Babacığım, benden bunu istemek, sade bunu değil, her şeyi, istemek en sarıh haklarınızdan biridir. Hele benim musiki terbiyeme sarf ettiğiniz emek en nankörleri bile minnettar edecek bir derecededir. Fakat inkâr edemezsiniz ki ben de size karşı bu borcumu her vakit ödedim, konserler verdim, her istendiği zaman piyanonun önüne oturup saatlerce çalmaktan çekinmedim, ispat ettim ki sarf ettiğiniz emekler semere vermiştir. Fakat şimdi bunu benden istemeyiniz, emin olunuz ki bunu istemekle benim kuvvetimin, tahammülümün fevkinde bir acı iş yükletmiş olacaksınız...’” (A.14) (İleri 2009, s. 145-146; Uşaklıgil 1991, s. 156)

Halil Vedad’ın Hariciye’de çalışmasına engel olmak için türlü bahaneler ileri süren “Vekil”, eğitimini tamamlamak için görevden ayrılmış olan Halil Vedad’ın eğitimini tamamlaması sonrası görevine tekrar dönebilmesini Atatürk’ün emrine bağlar. Halit Ziya Uşaklıgil, bu konuda yeniden Atatürk’le mektup yoluyla iletişime geçmek durumunda kalır. İleri, Uşaklıgil’in bu mektubu yazarken yaşamış olabileceği sıkıntıları âdeta benliğinde duyumsayarak mektubu alıntılar:

“Satırlar: Halid Ziya çapında bir romancının... kâğıt üstündeki yazılı satrançta insan ilişkilerini, tinsel açmazları, gönlün bütün kiplerini çok düzeyli bir şekilde oynatabilmiş bir romancının, kimbilir ne kadar güç, kimbilir ne pahasına kaleme getirdiği satırlar yürek yakıcıydı. ‘Kendi nefislerine ait kusurların, menfî neticelerinden doğan hüsranın intikamını başkalarına karşı haset, hurs, kin hücumları tevcih etmekle tatmin etmek isteyenler, hayatın her zemininde her vesilelerle tesadüf olunan garibelerindendir. Bilhassa haset, öyle ateşten bir çemberdir ki en yakın alanları en ziyade yakar. Vedad’ın terakkisini ihata eden bu çemberin nasıl yakın bir yerde aranması lazım geldiğini zati devletleri beşeriyetin fevkindeki dehalarıyla düşünmek külfetini ihtiyar etmeksizin keşf buyururlar.’ Mektup bence haykırışı andırıyordu.” (A.15) (İleri 2009, s. 147-148; Uşaklıgil 1991, s. 164)

Bir Acı Hikâye’de yer almamasına rağmen Halit Ziya Uşaklıgil’in Tevfik Fikret’le yaptığı bir röportajdan yararlanan İleri, şöyle yazar:

“Andığım söyleşi elbette canımı sıkır, Tevfik Fikret’i ister istemez dar görüşlü bulurdum. Yalnız bu söyleşide Halid Ziya’nın bir sözü vardı ki, okur okumaz içimi titretecekti. O, ‘Hiç şüphe yok, hayat romanları değil, romanlar hayatı yapıyor,’ diyerek, 1899 yılının nisan ayında bütün bir kaderi söylemiş oluyor; artık romanlar... kitaplar da hayatı, galiba en çok da Halil Vedad’ın hayatını çizmeye koyuluyorlardı.” (İleri 2009, s. 155)

Selim İleri, romanında yer verdiği bu satırlarla gerçekte yaşamış bir kişi olan Halil Vedad’ın bir roman kahramanı olarak düşünülebileceği konusunda okuyucuyu ikna etmek ister gibidir.

Atatürk'ün emriyle görevine geri dönen Halil Vedad, bu sefer Brüksel'de görevlendirilir. Anvers'te konsolosun uyku ilacı içerek kendini öldürmesinden çok etkilenen Halil Vedad, bunu babasına yazdığı mektuplarında bile dile getirir. Selim İleri bu satırları alıntılar: "[...] Anvers'te konsolos günlerce can çekiştikten sonra ölmüş. Halil Vedad bu can çekişmenin etkisinden kurtulamıyor, kimi mektuplarında duygularını dile getiriyordu: 'Hem ölü, hem yaşıyor. Belli ki vücudunun her zerresi hayata bağlı kalmak için cenk ediyor.' " (A.16) (İleri 2009, s. 165; Uşaklıgil 1991, s. 186)

Halil Vedad, Brüksel'den sonra Tiran'da görevlendirilir. Halil Vedad'ın Tiran'a götürdüğü eşya arasında bronz heykel de vardır ancak nakliye sırasında bu heykel kaybolmuştur ve Halil Vedad yeniden yapılması için sipariş verir. Bu noktada İleri, *Bir Acı Hikâye'* den yola çıkarak olanları özetler.

Halil Vedad'ın Tiran'da ilk başlarda mutlulukla yaşadığını söyleyen Uşaklıgil, onun yeniden piyano çalmaya başladığını öğrenir ve buna çok sevinir ancak kendisi, oğlunu bir daha piyano çalarken görememiştir. Bu satırlar İleri'yi sarsmış ve İleri, Uşaklıgil'in yazdıklarını alıntılamaştır: "[...] Romancı şöyle yazmıştı: '... Vedad şurada burada, bilhassa taşraya tayin edilmek fırsatlarını bulunca oralarda tekrar musiki iptilasına avdet etmiş diye işitirdim, fakat onu bir daha işitmek nasip olmadı.'" (A.17) (İleri 2009, s. 166; Uşaklıgil 1991, s. 157)

Tiran'da görevini sürdürürken hatta terfi beklerken bakanlık emrine alınması karşısında Halil Vedad'ın canına kıyışını ve Uşaklıgil'in baba olarak duyduğu üzüntüyü Selim İleri *Bir Acı Hikâye'* den aynen alır:

"[...] Henüz ölmemiştir, ama ölüm... Ölüm... Komada... 'Vekil' babaya bulanık bir şeyler söylüyordu. Halid Ziya Bey İstanbul'daydı. Tiran'a erişmek neredeyse olanaksızdır. Ve Halid Ziya Bey, tıpkı Vedad'ın annesi gibi, artık çok yaşlı, çok bıkkın, çok yorgundu. Bulanık sözleri, feryat edemeyerek dinliyor; daima yarım kalan birtakım karanlık bilgiler alıyordu: 'Vedad, yeniden, aynıyla Prag'da cereyan eden facia kabilinden, 'Vekil'in bir kararına maruz kalmıştı. Tekrar, hiçbir sebep olmadan, hiçbir tahkikata lüzum görülmeden, ne için ittihaz edildiğine vukuf mümkün olmayan bir kararla, Vekâlet emrine alınmıştı, öyle bir zamanda, öyle bir saatte ki, o sırada çocuk...' ... Baba o sırada oğlunun 'terfi müjdesi' beklediğini hisseder gibiydi. Ama 'Vekil'in karan... 'Bilinen bir hakikat vardı, o kadar emeklerle, cenklerle yetiştirilmiş, otuz beş yaşına kadar bir gün bile kendisine çaba harcamaktan uzak durulmamış, kıymetli, sevgili, bizce dünyada her şeyden muazzez yavrumuza kıyılmıştı.'" (A.19) (İleri 2009, s. 167; Uşaklıgil 1991, s. 225-227)

Selim İleri, *Bir Acı Hikâye'* de Halil Vedad hakkında yazılanları *Mai ve Siyah'* ta Ahmet Cemil hakkında yazılanlarla denk tutar. Böylece Halil Vedad, yine bir roman kahramanına yaklaştırılır. Halil Vedad'ın ölümü ardından söylenen sözlere, Uşaklıgil gibi İleri de alıntı yoluyla eserinde yer verir. İleri, 4 Aralık 1937'de *Cumhuriyet* gazetesinde Yunus Nadi ve Ali Ekrem'in söylediklerine hayret eder: "[...] Nihayet, beni daima şaşkına çeviren bir temenni çıkagelirdi: 'Vatanda bir değil, bin Vedad yetiştireceğiz, daima elimizde beşi onu kalabilsin diye.'" (A.20) (İleri 2009, s. 169; Uşaklıgil 1991, s. 231)

Selim İleri bu sözleri anlamlı bulmadığı için mi yoksa çok acı olduğu için mi bilinmez, kendisini "şaşkına çeviren bir temenni" olarak ifade eder. Daha sonra eserin orijinalinde de olduğu gibi Halil Vedad'ın ölümünün detaylarını anlatır.

Bu detaylardan ilki, Halil Vedad'ın düzenlenecek ziyafetle ilgili görevlilerden birine söylediği son sözlerdir. Bu durum Selim İleri'yi derinden etkilemiştir: “[...] O, büyük bir dinginlikle, ‘Demîn söylemedim galiba; sofranın çiçeklerini unutmayınız,’ demiş.” (A.21) (İleri 2009, s. 173; Uşaklıgil 1991, s. 243) İkinci detay, Halil Vedad'ın ölüme giderken bile kaybetmediği görev bilinci, incelik ve duyarlılık Selim İleri'ye anlamlı gelmiş olmasıdır.

İleri, Halil Vedad'ın henüz bilinci tam kapanmadan yazdığı birkaç satırdan birini alıntılar: “Vedad Uşaklıgil ölümün eşiğindeyken son sözlerini söylemek istercesine bir satır daha karalıyordu: ‘Hayatta çok bedbaht idim.’ Sevdiklerini Allah’a ve Allah’ın iyiliğine emanet etmiş.” (A.22) (İleri 2009, s. 174; Uşaklıgil 1991, s. 246). Sonra da Halil Vedad'ı yine kurguladığı sahnelerin kahramanı haline getirir.

Bir Acı Hikâye'nin sonunda Uşaklıgil'in, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Agâh Aksel'e hesap sorarcasına yazdığı mektuba yer verilmiştir. Selim İleri de bu mektuptan bahsederek bazı alıntılar yapar:

“[...] Halid Ziya Bey, oğlunun “hukuku inkâr edildikten sonra artık mutlaka tahakkuk edecek terfiine” bir kez daha engel olan Bay Aksel'e soruyordu: ‘Bunun için size emir veren zat bir sebep göstermiş olacak. Ortada bir hıyaneti vataniye mi vardı? Bir hırsızlık vakası mı sabit oldu? Bir ahlâk kötülüğü rezaleti mi tahakkuk etti?’ Acı sorular yanıtız kalacaktı. Sonra romana Bay Aksel'in ve benzerlerinin duygusuzluğunu da yüzlerine çarpmıştı: onları, evlerinde büyütüp yetiştirdikleri bir kedi ölmüşken ve bahçelerine gömülürken, başında duracak kadar üzüntü duymaya çağırıyordu.” (A.23) (İleri 2009, s. 176; Uşaklıgil 1991, s. 277)

Selim İleri, romanın sonlarına doğru Halil Vedad'ın ilk gençlik yıllarının anlatıldığı bölüme dönerek şu satırları yazar:

“[...] Sonra... ölümünden sonra: ‘Bütün babalara tavsiye ediyorum: çocuklarına karşı sonradan kendilerinde azap doğuracak bir harekette bulunmasınlar.’ Vedad, büyük olasılıkla, şu birkaç tokadı bir daha hatırlamamışken, baba şimdi vicdan azabı duyuyor, oğluyla geçmiş günlerini yürek yangınıyla andıkça azap duyuyordu.” (A.24) (İleri 2009, s. 177; Uşaklıgil 1991, s. 94)

Halil Vedad'la babası arasında bir hesaplaşma, af dilenme yaşanamayacağı için bu bölüm Selim İleri'yi muhtemelen derinden etkilemiştir. Selim İleri'nin yorumundan, Uşaklıgil'in bu satırları Halil Vedad'a eziyet edenlerin vicdan azabı duymalarını beklediği için yazmış olabileceğini düşündüğü de anlaşılır.

Halil Vedad'dan kalan bazı evrak, kardeşleri tarafından sobaya atılarak yakılır. Bu evrak içinden bir kadının fotoğrafı da çıkar. Bu fotoğrafın, bir dönem Halil Vedad'ın aşk macerası yaşamış olduğu kadına ait olabileceği düşünülür. Uşaklıgil fotoğrafı görmemiştir. Selim İleri ise Halil Vedad'ın gönül ilişkisi kurduğu kadını bir roman kahramanına dönüştürerek, Halil Vedad'la ayrılımlarının ardından kadının yaşamış olabileceklerini kurgular.

Halil Vedad'ın ölümünden sonra Uşaklıgil'in bir tür hesaplaşma içine girdiğini söyleyen İleri, Uşaklıgil'in bir baba olarak kendi kendine sorduğu sorulara romanında yer verir:

“[...] ‘Bedbaht yavrumun ümitlerle başlayan, facialarla biten hayatını bütün acılarımla yazdım. Bunlara ilave edilecek başka ne olabilir.’ Ama sorular! Sorular korkunçtu: “1) Son geceyi (“Bu geceyi...”) yatağında nasıl geçirdi? 2) Bunu bilmek mümkün mü? 3) ‘Bu geceden, kalan yegâne yadigârlar onun, uyku artık bütün melekâtını istilaya çalıştığı dakikalarda bıraktığı beş-on satırla, sabahleyin facia meydana çıkınca simasını kaplayan huzur ve sükûn manasından ibaret’ değil mi? 4) Yanındaki masanın üstünde bulunan “dört tane boşalmış luminal tüpü” her biri doluyken hangi eczanelerden, neler denerek,

tek tek alındı? 5) 6)” (A.25) (İleri 2009, s. 180-181; Uşaklıgil 1991, s. 274, 244, 245)

Selim İleri, Halil Vedad’ın ölümünden sonra cenazesine katılanların kimler olduğunu aktarır. Daha sonra Halit Ziya Uşaklıgil’in gördüğü rüyaları özetler. Bu sırada bazı alıntılar yapar:

“Vedad anne babası için söylüyordu: ‘Onlar, çok yaşadılar ve hayatta mihnetler taşıdılar. Artık bundan sonra yaşamalarından ne çıkacak? Onlar da buraya gelsinler, artık...’ Babası, bir gece lambasının cılız, ölgün ışığında yazıyor, yazıya geçirdiği bu son kişinin merhamet isteklerini bize anlatıyordu.” (A.26) (İleri 2009, s. 182; Uşaklıgil 1991, s. 287)

Selim İleri, Halil Vedad’ın intiharından sonra devlet yetkililerinin tavırlarına karşın Atatürk’ün verdiği tepkiyi anlatan Halit Ziya Uşaklıgil’in yazdıklarını da alıntılar:

“Bir Acı Hikâye’den:

‘Vekâlet Tiran’a cenazenin İstanbul’a nakline vesair masrafa medar olmak üzere bir para havale etmişti. Sonradan öğrenildi ki facianın vukuuna son derece müteessir olan Atatürk büyük bir hiddet ve hışım göstererek bu paranın gönderilmesini emir vermiş. Bir yandan Vedad’ın idam kararını verirken, bir yandan da onun havale edilmiş bulunan maaşının tevkifini emredenlere kalsaydı, çocuğun ölüsünün değil, dirisinin bile memlekete nakline imkân bulunamayacaktı.’” (A.27) (İleri 2009, s. 188; Uşaklıgil 1991, s. 235)

Halil Vedad’ın yaşadıklarından sonra en azından Atatürk’ün tutumunu dile getirerek hem Atatürk’ü övmek hem de Halil Vedad’ın uğradığı haksızlığı gözler önüne sermek isteyen Halit Ziya Uşaklıgil gibi Selim İleri de Halil Vedad’a hakkını teslim etmek ister gibidir.

Piyano öğretmeni Mediha Hanım’ın Halit Ziya Uşaklıgil ile yaptığı görüşmeyi aktaran Selim İleri daha sonra yeniden *Bir Acı Hikâye*’ye dönerek Halil Vedad’ın inci çiçeklerinden hoşlanmasını, babasının o öldükten sonra oluşturduğu fotoğraf albümünü, Tiran’dan gelen eşyası arasında bulunan heykelin kardeşi Bülent’e verilmesini, yüzünün kalıbına ailece bakışlarını ve bu kalıbı saklamalarını özetler.

Selim İleri, Halil Vedad’ı en azından kendi eserinde öldürmeyi istememişçesine birçok geceler gördüğü bir rüyadan bahseder ve bu rüyada Halil Vedad’ın yaşamaya devam ettiğini söyleyerek romanını bitirir. Böylece İleri’nin roman kahramanı Halil Vedad, İleri’nin rüyalarında ve satırlarında yaşamaya devam eder.

Selim İleri *Bir Acı Hikâye* isimli anı eserindeki Halil Vedad’ın hayat hikâyesini yer yer kurgulayarak onu zihninde bir roman kahramanı haline dönüştürmeye çalışmış, bunu yaparken de metinlerarasılık ilişkilerinden bilinçli olarak yararlanmışır.

Selim İleri’nin romanlarında metinlerarası ilişkinin, özellikle gelenekle ilişki kurmak ve geleneği yeniden üretmek bağlamında değerlendirilmesi gerekir. Yeniden üretme faaliyeti, geçmişte okunmuş kitaplardan beslenişle ve onların bellekte bıraktığı izlerin sonucunda farklı dış metinlerle doğrudan ya da dolaylı ilişki kurmasıyla gerçekleşir. Yazarın romanlarında, metinlerarasılığın yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenir. Başka bir ifadeyle, romanlarda özel adlara yapılan göndermeler başta olmak üzere, belli tarihsel dönemlere, o dönemlerdeki olaylara, kişilere göndermelerin, farklı eserlere ait doğrudan ya da dolaylı alıntılarının çokluğu dikkati çeker. Her romanında var olan metinlerarası öğelerle roman kişilerinin düşünce dünyasını okuyucuya sezdiren tavır, yazarın kültürel anlamda donanımlı okur beklentisini ortaya koyar. Bir metnin okunmasında okurun kültürel birikiminin rolü önemlidir. Akşit Göktürk’e göre bir kurmaca metnin temel kavramsal örgüsünü gerçek yaşama uygularken bunu önemli noktaları görerek doğru yapabilmek,

başka bir ifadeyle, “metnini güdümlerle doğru yönlendirebilmek, alımlayanın yorum yeteneğine, okuma birikimine bağlı bir etkinliktir.” (Göktürk 1997, s. 124).

Bu çalışmamızda olduğu gibi bir eserde metinlerarasının izlerini saptamak ve anlamlarını çıkarmak kuşkusuz iyi bir kültürel birikime sahip okura düşer. Metni metinlerarası bir çerçevede ele almak, okurun da katılımına ihtiyaç duymak demektir. Metinlerarası okuma sırasında, okurun bir metinde başka metinlere ait olan izleri bulup çıkarması yetmez, onları yorumlaması, anlamlarını açığa çıkarması gerekir. Okur yarım ya da kapalı olarak bildirilen ayrışik unsurları algılayıp yorumlayarak metinlerarası göndergenin anlamını ve ait olduğu tür ve normları açığa çıkarır. (Aktulum 1999, s. 190)

4. SONUÇ

Bir Acı Hikâye ile *Kırık Deniz Kabukları*'na metinlerarasılık ilişkisi açısından bakıldığında iki eser arasında gönderge ve alıntı düzeyindeki ilişkinin oldukça yoğun olduğu görülür.

Gönderge düzeyindeki ilişkiler Halil Vedad'ın hayat hikâyesinin aslına sadık kalınarak anlatıldığı bölümlerde yoğunlaşmaktadır (G.2, G.5, G.6, G.7, G.8, G.9, G.10, G.11, G.12, G.13, G.15, G.16, G.17, G.18, G.20). Halil Vedad'ın bir roman kahramanı olarak düşünüldüğü yerlerde de gönderge yapılmıştır (G.3, G.4). Halil Vedad'ın hem gerçek bir kişi hem de roman kahramanı olarak düşünülmesi istendiğinde yine göndergelere başvurulmuştur (G.1, G.14, G.19).

Alıntı düzeyindeki ilişkiler göndergelerle iç içe olmakla beraber alıntılarının bazıları kelime veya kelime grubu düzeyindedir (A.1, A.7). Kelime grubu ve cümle düzeyindeki alıntılara da sıklıkla yer verilmiştir (A.4, A.5, A.6, A.9, A.10, A.12, A.13, A.18, A.19, A.23, A.25). Sadece cümle boyutunda yapılan alıntılar da vardır (A.2, A.3, A.8, A.11, A.14, A.15, A.16, A.17, A.20, A.21, A.22, A.24, A.26, A.27). Selim İleri; olayların akışında okuyucunun dikkatini kelime veya kelime grubu düzeyindeki alıntılarla Halit Ziya Uşaklıgil'in bakış açısına, kelime gurubu ve cümle düzeyindeki alıntılarla Halit Ziya Uşaklıgil'in veya Halil Vedad'ın duygu veya düşünce dünyasına, cümle boyutunda yapılan alıntılarda ise cümlelerin/cümlelerin ait olduğu kişinin kendisine çekmeye çalışmıştır.

Murat Koç'un da belirttiği gibi Selim İleri, farklı yazarların metinlerinden yola çıkarak yeni bir eser üretmiş ve "metinlerarası"nın güzel bir örneğini vermiştir. (2003, s. 43) Kubilay Aktulum'un açıkladığı gibi metinlerarasılık yöntemiyle yazılan eserler, okuyucudan farklı bir hazırlık beklerler. Okuyucu mantıklı bir bağ içinde bir araya getirilen eserleri daha önce okumamışsa böyle bir eserden zevk alması zordur. Bu tip eserler ayrıca okuyucu için adeta metinlerarası bir "zihin jimnastiği"ne temel hazırlarlar. Ayrıca okuyucu ikinci eseri daha iyi anlayabilmek için ilk anlatıyı, önceki eseri de iyi okumak zorundadır. Sonuçta yeni metne sokulan bir başka metin yeni metnin bir bakıma aynadaki bir yansıması olur. (Aktulum 1999, s. 159)

Selim İleri, Halit Ziya'nın oğlu Halil Vedad karakterinin kişilik özelliklerinin daha iyi belirtilmesine katkıda bulunmak amacıyla *Kırık Deniz Kabukları*'nda yine Halit Ziya'nın hatıralarına olduğu gibi *Aşk-ı Memnu*, *Kırık Hayatlar* gibi romanlarına göndermeler vardır.

Bu çalışmamızın sonucu anlaşılmaktadır ki Selim İleri *Kırık Deniz Kabukları*'nda, Halit Ziya'nın *Bir Acı Hikâye* isimli eserine gönderme yapmakla kalmamış; *Kırık Deniz Kabukları*'nı çerçeve eser olarak düşünmüş, hatta temellendirmiştir. Selim İleri eserinde ayrıca Halil Vedad'ın hayat

hikâyesini yer yer kurgulayarak onu zihninde bir roman kahramanı haline dönüştürmeye çalışmış, bunu yaparken de metinlerarasılık ilişkilerinden bilinçli olarak yararlanmışır.

Kırık Deniz Kabukları'ndan yapılan alıntılar değerlendirildiğinde her iki eser arasında metinlerarası ilişki çok yoğundur ancak çalışmamızın sınırları dolayısıyla bu ilişki yukarıdaki örnekler üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Aktulum, Kubilay (1999) *Metinlerarası İlişkiler*. İstanbul: Öteki Yayınevi.

Atik, Şerefnur (2017) *Metinlerarasılık ve Kurmacada Gerçeklik Üzerine*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi.

Aypay, Ahmet ve Cemaloğlu Necati (2009) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayınları

Göktürk, Akşit (1997) *Okuma Uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Huyugüzel, Ömer Faruk (2017), Halit Ziya Uşaklıgil, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/usakligil-halit-ziya> Erişim Tarihi 12 Ocak 2024

İleri, Selim (2009) *Kırık Deniz Kabukları*. İstanbul: Everest Yayınları.

Koç, Murat (2003) Metinlerarası İlişkiler Metoduna Göre Selim İleri'nin *Kırık Deniz Kabukları* Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 15, 39-52.

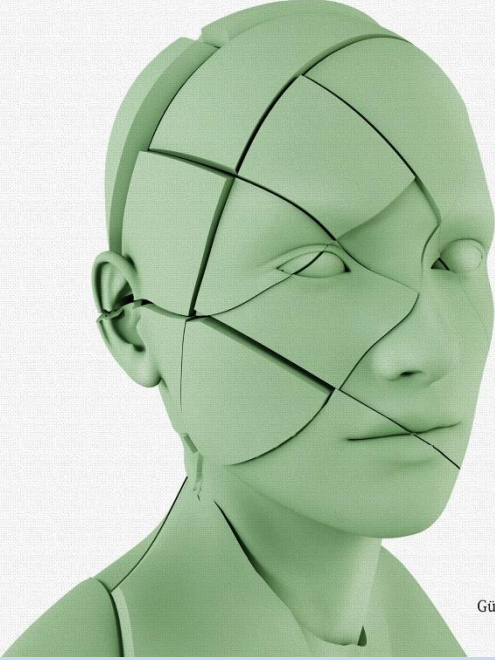
Mengi, Nesrin (2021) Selim İleri, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ileri-selim> Erişim Tarihi 16 Aralık 2023

Özdemir, Serkan (2017) *Metinlerarasılık Yöntemleri Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri*. İstanbul: DBY Yayınları.

Uşaklıgil, Halit Ziya (1991) *Bir Acı Hikâye*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

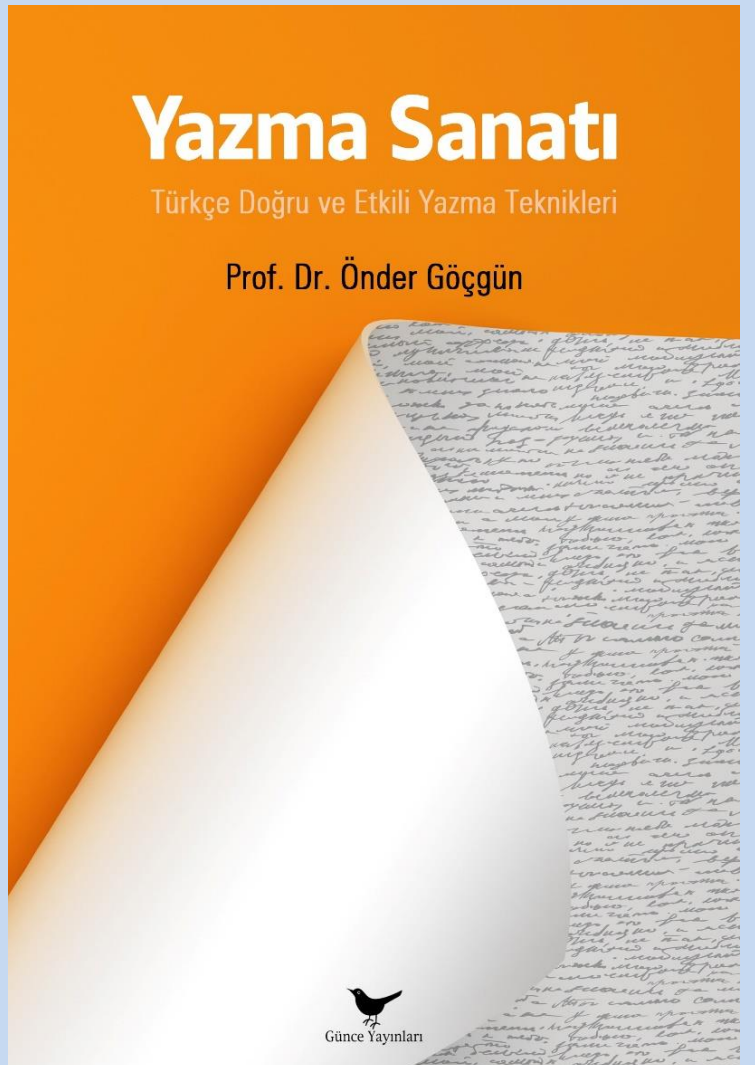

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları